

MONOGRAFIE, STUDIA, ROZPRAWY

M97

Ryszard Dindorf, Jakub Takosoglu, Piotr Woś

**BEZPIECZEŃSTWO
UKŁADÓW HYDRAULICZNYCH
I PNEUMATYCZNYCH**

Politechnika Świętokrzyska

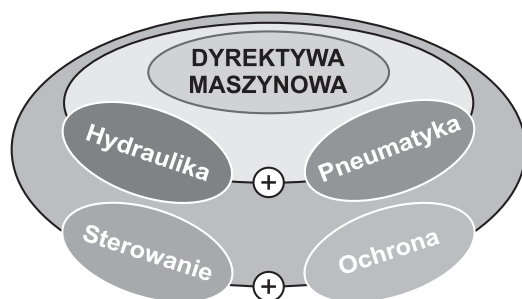
Kielce 2018

MONOGRAFIE, STUDIA, ROZPRAWY

M97

Ryszard Dindorf, Jakub Takosoglu, Piotr Woś

**BEZPIECZEŃSTWO
UKŁADÓW HYDRAULICZNYCH
I PNEUMATYCZNYCH**

Kielce 2018

MONOGRAFIE, STUDIA, ROZPRAWY NR M97

Redaktor Naukowy serii

NAUKI TECHNICZNE – BUDOWA I EKSPLOATACJA MASZYN

prof. dr hab. inż. Tomasz Lech STAŃCZYK

Autorzy rozdziałów

Ryszard DINDORF – rozdziały i podrozdziały: 1, 2.1-2.4, 3, 5, 6, Dodatki

Jakub TAKOSOGLU – rozdział 4

Piotr WOŚ – podrozdziały: 2.5-2.6

Recenzenci

dr hab. inż. Zbigniew KAMIŃSKI, prof. PB

dr hab. inż. Witold PAWŁOWSKI, prof. PŁ

Redakcja

Aneta STARZYK

Projekt okładki

Tadeusz UBERMAN

© Copyright by Politechnika Świętokrzyska, Kielce 2018

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej pracy nie może być powielana czy rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie, w jakikolwiek sposób: elektroniczny bądź mechaniczny, włącznie z fotokopiuowaniem, nagrywaniem na taśmy lub przy użyciu innych systemów, bez pisemnej zgody wydawcy.

PL ISSN 1897-2691

PL ISBN 978-83-65719-24-9

Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej
25-314 Kielce, al. Tysiąclecia Państwa Polskiego 7
tel./fax 41 34 24 581
e-mail: wydawca@tu.kielce.pl
www.wydawnictwo.tu.kielce.pl

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	5
1. WPROWADZENIE DO ZAGADNIENI BEZPIECZEŃSTWA MASZYN	7
2. BEZPIECZNA EKSPLOATACJA UKŁADÓW HYDRAULICZNYCH	13
2.1. Charakterystyka napędów hydraulicznych	13
2.2. Warunki eksploatacji napędów hydraulicznych	14
2.3. Ciecze hydrauliczne	16
2.3.1. Klasyfikacja cieczy hydraulicznych	16
2.3.2. Klasa czystości cieczy hydraulicznych	17
2.3.3. Podział i źródło zanieczyszczeń	19
2.3.4. Dobór cieczy hydraulicznych	22
2.3.5. Próby cieczy hydraulicznych	27
2.4. Obsługa układów hydraulicznych	29
2.4.1. Czynności obsługowe układów hydraulicznych	29
2.4.2. Podstawowe zasady bezpiecznego użytkowania układów hydraulicznych	31
2.5. Bezpieczna eksploatacja akumulatorów hydraulicznych	32
2.6. Bezpieczna eksploatacja przewodów hydraulicznych	38
3. BEZPIECZNA EKSPLOATACJA UKŁADÓW PNEUMATYCZNYCH	45
3.1. Bezpieczne korzystanie ze sprężonego powietrza	45
3.2. Przygotowanie sprężonego powietrza	52
3.2.1. Filtracja powietrza	52
3.2.2. Zanieczyszczenia i klasy czystości powietrza	55
3.3. Bezpieczna eksploatacja siłowników tłokowych	57
3.3.1. Mocowanie siłowników	57
3.3.2. Prowadzenie tłoczyska	60
3.3.3. Uszczelnienia siłowników	62
3.3.4. Parametry eksploatacyjne	66
3.3.5. Monitorowanie stanu układów pneumatycznych	68
4. FUNKCJE BEZPIECZEŃSTWA W UKŁADACH PNEUMATYCZNYCH	70
4.1. Stan pracy i funkcje bezpieczeństwa	70
4.2. Funkcje diagnostyczne	71
4.3. Bezpieczne zatrzymanie i blokowanie ruchu	76

4.4. Odpowietrzenie i zabezpieczenie przed niekontrolowanym uruchomieniem	81
4.5. Ograniczenie ciśnienia	86
4.6. Sterowanie dwuręczne	89
4.7. Funkcje bezpieczeństwa w systemach serwopneumatycznych	93
4.8. Bezpieczeństwo funkcjonalne zdwojonych rozdzielaczy pneumatycznych do pras	96
4.8.1. Zdwojone rozdzielacze pneumatyczne bez kontroli położenia	97
4.8.2. Zdwojone rozdzielacze pneumatyczne z kontrolą położenia przekaźnikami pneumoelektrycznymi	98
4.8.3. Zdwojone rozdzielacze pneumatyczne z kontrolą położenia czujnikami indukcyjnymi	98
5. FUNKCJE BEZPIECZNEGO STEROWANIA UKŁADAMI PNEUMATYCZNYMI	102
5.1. Elementy bezpiecznego sterowania	102
5.2. Sterowanie z pojedynczym zabezpieczeniem	112
5.3. Sterowanie nadmiarowe	116
6. BEZPIECZEŃSTWO FUNKCJONALNE UKŁADÓW PŁYNOWYCH	127
6.1. Podstawy bezpieczeństwa funkcjonalnego według normy PN-EN ISO 13849-1:2016	127
6.2. Bezpieczeństwo funkcjonalne układów pneumatycznych	142
6.2.1. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu pneumatycznego kategorii 1	143
6.2.2. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu pneumatycznego kategorii 2	146
6.2.3. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu pneumatycznego kategorii 3	150
6.2.4. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu pneumatycznego kategorii 4	155
6.3. Bezpieczeństwo funkcjonalne układów hydraulicznych	159
6.3.1. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu hydraulicznego kategorii 1	161
6.3.2. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu hydraulicznego kategorii 2	164
6.3.3. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu hydraulicznego kategorii 3	167
6.3.4. Bezpieczeństwo funkcjonalne układu hydraulicznego kategorii 4	171
DODATKI	175
D1. Podstawowe pojęcia	175
D2. Indeks skrótów	179
Literatura	181
Streszczenie/Summary	185

LITERATURA

Książki, artykuły

- [1] Dindorf R.: Napędy płynowe. Podstawy teoretyczne i metody obliczania napędów hydrostatycznych i pneumatycznych. Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 2009.
- [2] Dindorf R., Woś P.: Przetworniki i układy pomiarowe w systemach hydraulicznych i pneumatycznych. Monografie, Studia, Rozprawy M63. Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 2014.
- [3] Dindorf R., Woś P.: Developments of hydraulic power systems. Monografie, Studia, Rozprawy M72. Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 2016.
- [4] Dindorf R.: Wpływ zanieczyszczeń oleju na eksploatację układów hydraulicznych. Utrzymanie Ruchu, nr 3, 2016.
- [5] Dindorf R., Takosoglu J., Woś P.: Developments of pneumatic control systems. Monografie, Studia, Rozprawy M89. Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 2017.
- [6] Głowacki M.: Wymagania bezpieczeństwa dotyczące hydraulicznych i pneumatycznych układów i elementów maszyn. SUR, nr 2, 2014.
- [7] Łabanowski W.: Bezpieczeństwo użytkowania maszyn. Poradnik dla pracodawców. PIP, Warszawa 2012.
- [8] Schmidt J., Ławniczak A., Senn F.: Filtrowanie cieczy roboczych w urządzeniach hydraulicznych. Internormen-Filter, Poznań 1991.

Katalogi, poradniki

- [9] ABB: Bezpieczeństwo w systemach sterowania według normy EN ISO 13849-1.
- [10] Asconumatic: Electro-Pneumatics and safety of machinery.
- [11] AirCom: Zbiorniki sprężonego powietrza.
- [12] Argo Hytos: Poradnik zarządzania cieczami i monitoringu stanu oleju.
- [13] Atlas Copco: Technika sprężonego powietrza. Poradnik.
- [14] Aventics: Machine safety expertise for pneumatics.
- [15] BGIA Report 2_2008: Functional Safety of Machine Control ISO 13849.
- [16] Bosch Rexroth: Czystość cieczy roboczej: 5 porad, które pomogą chronić twoje systemy hydrauliczne.
- [17] Bosch Rexroth: 10 Steps to performance level. Handbook for the implementation of functional safety according to ISO 13849.
- [18] CompAir: Compressed Air Safety Training Module.
- [19] Festo: Przewodnik po technice bezpieczeństwa.
- [20] Hydac: Filters contamination fundamentals.
- [21] Druckluft-Handbuch. Vulkan-Verlag, Essen 1998.
- [22] Metal Work: Bezpieczeństwo w instalacjach pneumatycznych.
- [23] Norgren: Niezawodne bezpieczeństwo.
- [24] OBR: Zdwojone zawory rozdzielające.

- [25] Omron: Przewodnik bezpieczeństwa maszyn.
- [26] Pall Corporation: Kieszonkowy podręcznik.
- [27] Parker Hannifin: Normy zanieczyszczeń. Poradnik.
- [28] Parker Legris: Szybkozłączeni.
- [29] Pneumat: Bezpieczna pneumatyka.
- [30] Ross: Pneumatic Safety Systems.
- [31] Siemens: Elementy bezpieczeństwa maszyn.
- [32] SISTEMA: A tool for the evaluation of safety on machinery control systems.
- [33] SMC: Bezpieczeństwo w centrum uwagi.
- [34] Tachenbuch Drucklufttechnik. Vulkan Verlag, Essen 2000.
- [35] Total: Ciecze do układów hydraulicznych.
- [36] Tubes International: Węże i złącza dla przemysłu.
- [37] Vickers: Wirksame Verschmutzungskontrolle in Hydrauliksystemen.

Normy, dyrektywy

- [38] PN-EN ISO 4413:2011 – Napędy i sterowania hydrauliczne – Ogólne zasady i wymagania bezpieczeństwa dotyczące układów i ich elementów.
- [39] PN-EN ISO 4414:2011 – Napędy i sterowania pneumatyczne – Ogólne zasady i wymagania bezpieczeństwa dotyczące układów i ich elementów.
- [40] PN-EN ISO 12100:2012 – Bezpieczeństwo maszyn – Ogólne zasady projektowania – Ocena ryzyka i zmniejszanie ryzyka.
- [41] PN-EN ISO 13849-1:2016 – Bezpieczeństwo maszyn - Elementy systemów sterowania związane z bezpieczeństwem – Część 1: Ogólne zasady projektowania.
- [42] PN-EN 60204-1:2010 – Bezpieczeństwo maszyn – Wyposażenie elektryczne maszyn – Część 1: Wymagania ogólne.
- [43] PN-EN ISO 6743-4:2015 – Środki smarowe, oleje przemysłowe i produkty podobne (klasa L) – Klasyfikacja – Część 4: Grupa H (Układy hydrauliczne).
- [44] PN-ISO 4406:2005 – Napędy i sterowania hydrauliczne – Ciecze robocze – Metoda kodowania poziomu zanieczyszczeń w postaci cząstek stałych.
- [45] PN-ISO 2909:2009 – Przetwory naftowe – Obliczanie wskaźnika lepkości na podstawie lepkości kinematycznej.
- [46] PN-ISO 13357:2012 – Przetwory naftowe – Oznaczanie filtrowalności olejów smarowych.
- [47] ISO 11171:2010 – Hydraulic fluid power – Calibration of automatic particle counters for liquids.
- [48] ISO 8573-1 – Compressed air – Part 1: Contaminants and purity classes.
- [49] PN ISO 3448:2009: Przemysłowe ciekłe środki smarowe – Klasyfikacja lepkościowa ISO.
- [50] PN-ISO 2909:2009: Przetwory naftowe – Obliczanie wskaźnika lepkości na podstawie lepkości kinematycznej.
- [51] ISO 19973-1:2015 – Pneumatic fluid power – Assessment of component reliability by testing – Part 1: General procedures.

- [52] PN-EN 61508:2010 – Bezpieczeństwo funkcjonalne elektrycznych/elektronicznych/ programowalnych elektronicznych systemów związanych z bezpieczeństwem – Część 1: Wymagania ogólne.
- [53] Dyrektywa 2006/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie maszyn. Dz. Urz. U.E. z 9.6.2006.
- [54] PN-ISO 7624:2012 – Przetwory naftowe i środki smarowe – Inhibitowane mineralne oleje turbinowe – Oznaczanie odporności na utlenianie.
- [55] Dyrektywa 2014/68/UE/dyrektywa ciśnieniowa/dyrektywa PED: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/68/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do udostępniania na rynku urządzeń ciśnieniowych.
- [56] Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 21 grudnia 2005 r. w sprawie zasadniczych wymagań dla urządzeń ciśnieniowych i zespołów urządzeń ciśnieniowych (Dz. U. z 2005 Nr 263, poz. 2200).
- [57] Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie warunków technicznych dozoru technicznego w zakresie eksploatacji niektórych urządzeń ciśnieniowych (Dz. U. z 2003 Nr 135, poz. 1269).

Literatura uzupełniająca

- Backé W.: Grundlagen der Pneumatik. Umdruck zur Vorlesung. RTWH, Aachen 1994.
- Beater P.: Pneumatic Drives. System Design, Modelling and Control. Springer-Verlag, Berlin 2007.
- Chapple P.: Principles of hydraulic system design. Coxmoor Publishing Company, Oxford 2003.
- Daines J.R.: Introduction to Fluid Power. The Goodheart-Willcox Publisher, Illinois 2009.
- Doddannavar R., Barnard A.: Practical hydraulic systems. Elsevier, Newnes 2005.
- Jagadeesha T.: Fluid Power Control. NPTEL Courses. NIT, Calicut 2014.
- Jakubaschke O.: Grundlagen der Pneumatik. Krausskopf Verlag, Mainz 1978.
- Jelali M., Kroll A.: Hydraulic Servo-system. Modelling, identification and control. Springer Verlag, London 2003.
- Ruppelt E.: Druckluft-Handbuch. Vulkan-Verlag, Essen 1998.
- Stoll K.: Pneumatische Steuerungen. Vogel Fachbuch, Würzburg 1999.
- Watton J.: Fundamentals of Fluid Power Control. Cambridge University Press, New York 2009.
- Will D., Ströhl H., Gebhardt N.: Hydraulik. Grundlagen, Komponenten, Schaltungen. Springer Verlag, Berlin 1999.

BEZPIECZEŃSTWO UKŁADÓW HYDRAULICZNYCH I PNEUMATYCZNYCH

Streszczenie

Monografia jest jedyną publikacją fachową na polskim rynku wydawniczym, która opisuje kompleksowo zagadnienia związane z bezpieczeństwem układów hydraulicznych i pneumatycznych. W monografii zawarto usystematyzowaną praktyczną wiedzę przydatną w projektowaniu, eksploatacji (użytkowaniu i obsłudze) oraz sterowaniu układów hydraulicznych i pneumatycznych z uwzględnieniem norm, zasad i standardów bezpieczeństwa. Zamieszczono także przykłady oceny poziomu zapewnienia bezpieczeństwa PL (*Performance Level*) różnych struktur sterowania układów hydraulicznych i pneumatycznych. Przedstawione w monografii rozwiązania mogą być wykorzystane przy wdrażaniu standardów bezpieczeństwa w eksploatacji i sterowaniu układów hydraulicznych i pneumatycznych.

SAFETY OF HYDRAULIC AND PNEUMATIC SYSTEMS

Summary

The monograph is the only professional publication, on the Polish publishing market, comprehensively describing the issues related to the safety of hydraulic and pneumatic systems. The monograph presents systematized practical knowledge useful in the design, operation (use and maintenance) and control of hydraulic and pneumatic systems with regard to safety standards and rules. The examples of Performance Level ratings for different structures of hydraulic and pneumatic control system are included. The solutions presented in the monograph may be applied for the implementation of safety standards in the operation and control of hydraulic and pneumatic systems.